



АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

А Проаналізоване поняття «акмеологія», його зв'язок із професіоналізмом фахівця. Обґрунтована актуальність використання акмеологічного підходу до професійного розвитку викладачів. Встановлено, що акмеологічний підхід до професійного розвитку викладачів тісно пов'язується з досягненням педагогом найвищого рівня професійно-педагогічної компетентності, дозволяє оптимізувати процес його професійного розвитку, сприяє розкриттю творчого потенціалу та результативності педагогічної праці.

Ключові слова: акмеологія; акмеологічний підхід; викладач; професійно-педагогічна компетентність; професійний розвиток; заклад професійної (професійно-технічної) освіти

Актуальність проблеми. Сучасна професійна освіта як основа економічного добробуту держави, важлива складова сталого розвитку суспільства, запорука професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості впродовж усього життя потребує педагога нового типу.

За сучасних умов модернізації економіки нашої країни та відповідно до реформ, які відбуваються в освітній галузі, проблема професійного розвитку викладачів набуває особливої актуальності, оскільки лише педагог, який перебуває у процесі неперервного професійного розвитку, може формувати висококваліфікованого, конкурентоздатного працівника для сучасного ринку праці, цілісну особистість і відповідального громадянина нашої держави.

Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності, визначених Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, серед інших є людиноцентризм, забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, різноманітність освіти, інтеграція з ринком праці, академічна свобода, гуманізм, демократизм, а також принцип сприяння навчанню впродовж життя.

Принцип неперервності освіти є основоположним в освітніх системах багатьох країн світу. Як зазначав академік І. Зязюн, «філософсько-педагогічна ідея неперервної освіти уособлює в собі обшир декількох змістовних цілеспрямовань. Це, передусім, усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя; невпинне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи; це дотримання означеного принципу організації освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя, забезпечення взаємозв'язку і спадковості різних ланок освіти» [6].

Таким чином, високий рівень професійно-педагогічної компетентності викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти є результатом персоналізованого шляху реалізації його особистісного потенціалу впродовж професійної кар'єри.

Результати досліджень із психології дорослих свідчать, що людина в усі періоди її життя здатна набувати нові знання, розширювати світогляд, а під час професійної діяльності поглиблювати досвід. Ефективність навчання дорослих залежить від багатьох чинників – мотивації, рівня підготовленості, прагнення навчатися, підвищувати свій професійний рівень [10].

Упродовж свідомого життя, особливо в період зрілості, кожна людина прагне до самореалізації через самовиховання, саморозвиток, самоорганізацію, самокорекцію, самовдосконалення; в особистому та професійному розвитку вона прагне до свого акме [4].

Мета статті: обґрунтувати актуальність використання акмеологічного підходу до професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Питання професійного розвитку особистості досліджуються різними науками, у тому числі й акмеологією, яка визначає закономірності вершинного розвитку людини при досягненні нею найвищого рівня розвитку. А сам розвиток розглядається як невпинне вдосконалення людини.

Як відомо, термін «акмеологія» походить від давньогрецького «акмі» – вершина, цвіт, квітуча пора, найвищий ступінь розквіту та «logos» – вчення, наука, пізнання, слово, дослідження. Н. Кузьміна підкреслює, що «...греки словом «акме» називали період віку в людському житті, коли з'являється зрілість усього, на що здатна ця людина, коли розгорнулися, розквітли і на вершині своїх здібностей перебувають її сили...» [8, с. 11].

Передумовами розвитку акмеології були результати наукових досліджень видатних психологів: Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, Б. Ананьєва. Засновниками науки акмеології та провідними ученими-акмеологами є О. Бодальов, Ю. Гагін, В. Гладкова, А. Деркач, В. Зазікін, Н. Кузьміна, А. Маркова, С. Пальчевський, С. Пожарський, А. Реан, М. Рибніков (останнім було введено поняття «акмеологія» у 1928 році) та ін.

Поняття «акме» розглядали різні дослідники: А. Бейдман (найвищий ступінь розквіту, квітуча пора, перебувати в акме означає бути у повному розквіті, на вищому щаблі розвитку); Ю. Гагін (наука досягнення вершин людської якості в людині, оволодіння досконалістю, в тому числі і в обраній професійній діяльності); О. Бодальов (вищий для зрілої людини рівень розвитку її фізичного здоров'я, розуму, почуття, воля, що взаємодіють таким чином, що вона досягає найбільшого результату, проявляючи себе як індивід, як особистість і як суб'єкт діяльності); В. Бранський (вершину досконалості й могутності); А. Деркач (вищий для кожної людини рівень у її розвитку, що припадає на певний часовий проміжок її зрілості); Н. Кузьміна (стан людини, при якому досягається найвищий результат її діяльності, «зоряний час»; процес просування до цього стану засобами освіти [4, с. 142].

С. Гончаренко обґрунтував цілісне визначення акмеології як «науки, яка вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її професійної зрілості. Основна галузь досліджень акмеології пов'язана з вивченням професіоналізму як вищого ступеня розвитку людини. Об'єкт акмеології – професіоналізм педагогічної, інженерної, медичної, військової, спортивної та іншої діяльності людей. Предмет акмеології – об'єктивні (якість одержаного виховання й освіти) і суб'єктивні (талент, здібності людини) фактори, які сприяють досягненню вершин професіоналізму, а також закономірності в організації навчання спеціалістів» [5, с. 22–23].

Узагальнюючи різні акценти науковців у визначенні терміну «акмеологія», робимо важливий для нашого дослідження висновок, що акмеологічний підхід до професійного розвитку викладачів закладів професійної освіти тісно пов'язується з досягненням педагогом найвищого рівня професійно-педагогічної компетентності.

Як зазначає Н. Кузьміна, «людина має свої вершини і спади в діяльності. Предметом акмеології є закономірності саморуху до вершин творчої діяльності, що завершується творенням продукту...» [9, с. 35].

Академік Н. Нічкало наголошує, що «головним освітянським продуктом є конкретна людина, підготовлена до активної високопрофесійної діяльності в різних галузях промислового, сільськогосподарського виробництва і сфері послуг. Мова йде про головне – *людський капітал*, від духовних, морально-етичних і професійних якостей якого залежить майбутнє кожної держави» [11].

Таким чином, вершиною професійно-педагогічної діяльності викладача є результативний педагог, який здатен формувати кваліфікованого працівника, цілісну особистість і відповідального громадянина України.

У ході наукового пошуку важливо було з'ясувати та врахувати методологічні принципи акмеології.

Серед принципів, визначених В. Гладковою, для вибудовування системи неперервного розвитку ми опирались на наступні:

– *принцип вершинності*, який обумовлює закономірності досягнення викладачем акме у всіх видах індивідуальної діяльності;

– *принцип цілісності*, що синтезує в собі знання, отримані педагогом у різних наукових сферах та у галузях виробництва;

– *принцип різнобічності*, який відображає досягнення викладачем вершин у різних галузях діяльності, що й становить її акме;

– *принцип розвитку*, який обумовлює процес саморозвитку викладача як самореалізацію його творчого потенціалу;

– *принцип інтегративності* як цілісність психолого-педагогічних компетентностей викладача закладу професійної освіти [4, с. 229].

Акмеологія розглядає розвиток як рух до зрілості, визнає, що розвиток має суб'єктивний характер і здійснюється через розв'язання протиріччя суб'єктом [4, с. 191].

Дослідники В. Бранський і С. Пожарський наголошують, що «кінцевим підсумком нашого аналізу успішного просування до акме є вимога досягнення максимальної гармонії між професійним ростом індивідуума і його соціальним ростом» [2].

В. Гладкова зазначає, що «синтез акмеологічного етапу розвитку людини, як прагнення до досконалості, і синергетичного етапу розвитку на основі теорії самоорганізації, дає змогу створити новий акмесинергетичний підхід до сфери освіти, підсумком, результатом якого є переосмислювання принципів розвитку на базі подальшого розвитку науки з урахуванням вимог чергового етапу системи освіти» [4, с. 215].

М. Вовк наголошує, що «тенденція дослідження явища метакомпетентності фахівця (поняття І. Зязюна) як найвищого рівня досягнення професіоналізму, обґрунтовується: акмеологічними принципами (творчість як найважливіший спосіб досягнення професійної вершини, спрямованість власного потенціалу на вдосконалення соціуму тощо); синергетичним підходом (самоорганізація різних систем, формування професійних якостей у міждисциплінарному контексті, нелінійний підхід до засвоєння культурного досвіду соціуму, явище самотрансляції тощо); аксіологічною методологією (формування ціннісних орієнтацій, спектру світоглядних орієнтирів з урахуванням загальнолюдських моральних засад і позитивних етичних установок сучасності); андрагогічний підхід (передбачає розвиток професійних якостей протягом життя, вдосконалення власної професійності на всіх етапах життєдіяльності)» [3].

Необхідно зазначити, що Н. Кузьміна виділяє наступні пріоритетні ознаки акмеологічного підходу: орієнтація на «акме» – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини; всебічний розвиток вдосконалення свідомості й діяльності груп (товариств), переконаність у можливості масового вдосконалення; оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений у антропологічному акмеїз-

мі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами [7, с. 7–43].

Заслуговує на увагу поняття, яким оперує В. Сидоренко – «педагогічний акмепрофесіогенез» та визначає його як «неперервний пролонгований процес професійного розвитку фахівця в умовах післядипломної освіти, всебічно-гармонійного становлення особистості й професіонала, що включає послідовні періоди (етапи, фази) його самостворення, самореалізації і самовдосконалення, зміни та перетворення психологічної структури професійно-педагогічної діяльності, мотиваційної сфери, ціннісно-світоглядних орієнтирів, набуття професійно значущих компетенцій, засвоєння та реалізації інноваційних професійних ролей і функцій [12, с. 113].

Науковець В. Сидоренко виділяє такі послідовні періоди педагогічного акмепрофесіогенезу в умовах післядипломної освіти, які проходить фахівець упродовж усього андрагогічного циклу: професійна адаптація; набуття емпіричного досвіду; формування та вдосконалення педагогічної майстерності; період творчо-активного самовираження і самореалізації; акмепрофесіоналізм [12, с. 115].

Індивідуальна траєкторія розвитку викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти та його освітня траєкторія обумовлені внутрішніми і зовнішніми факторами. У міру оволодіння життєвим і професійним досвідом у педагога внутрішня детермінація починає відігравати найбільш значущу роль. Прагнення до професійного зростання, набуття нових професійно-педагогічних компетентностей, опанування сучасними педагогічними і виробничими технологіями обумовлюють процес неперервного професійного розвитку педагога.

Персоналізація професійного розвитку, на нашу думку, зумовлюється мотиваційною сферою викладача. Для нашого дослідження важливим було з'ясувати позиції науковців-акмеологів щодо мотивації професійного самовдосконалення особистості.

О. Деркач, О. Бодальов, Н. Кузьміна виділяють наступні акмеологічні типи:

– *процесуальний* (характеризується домінуванням у людини переважаючих орієнтацій на сам процес професійного самовдосконалення, впродовж якого вона отримує емоційне та моральне задоволення; фахівець реалізує свої прагнення у досягненні вершин власного професійного розвитку);

– *результативний* (свідчить про спрямованість людини на досягнення результату у професійній діяльності, у розвитку професійної компетентності; при цьому спрямованість на самовдосконалення поступається спрямованості на загальний контекст розв'язування нагальних завдань);

– *мотивація винагороджування* (характеризує перевагу у людини її динамічної ситуаційної складової; винагорода (оцінка) – це самоціль, а потреба у самовдосконалюванні – лише засіб, інструмент, який сприяє цьому);

– *негативний тип мотивації* (спрямованість на уникнення неприємностей; людина націлена на опанування мінімально необхідним рівнем професіоналізму, тому вона орієнтується у самовдосконаленні на розвиток у собі «захисних механізмів та дій» заради уникнення покарання у тій чи іншій формі, осуду тощо) [4, с. 255].

Таким чином, з точки зору акмеології, аналізуючи професійний розвиток викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти, необхідно досліджувати як його рух до акме, так і враховувати рух кате (униз), який може бути викликаний через соціальні та індивідуальні кризи. У зв'язку з цим виникає проблема як досягнення вершин професійного розвитку – акме, так і подолання катаболе (кризових станів, професійної стагнації, професійного вигорання). При цьому, враховуємо, що вихід із катаболе припускає перехід до нового акме.

Н. Кузьміна, аналізуючи проблеми професійної педагогічної діяльності, акмеологічними критеріями визначає ступінь самоосвіти та самоконтролю, а також ступінь підготовленості до професійної діяльності [4, с. 239].

Дослідники А. Деркач і В. Зазикін професіоналізм діяльності характеризують наступними конкретними акмеологічними показниками: високою стабільною продуктивністю чи ефективністю діяльності; високим рівнем кваліфікації та професійної компетентності; оптимальною інтенсивністю та напруженістю праці; високою точністю та надійністю діяльності; високою організованістю; низькою опосередкованістю (як залежністю від зовнішніх факторів); креативністю; високим рівнем концентрації знань у праці; можливістю розвитку суб'єкта праці як особистості; спрямованістю на досягнення позитивних соціально-значущих цілей [1, с. 240].

Необхідно відзначити, що прикладний аспект використання акмеологічного підходу до професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти передбачає застосування акмеологічних педагогічних технологій, які активізують внутрішній потенціал педагога, розвивають його особистісно-професійні якості та професійно-педагогічну компетентність. Серед сучасних акмеологічних технологій виділяються технології розвивального навчання, технології особистісно зорієнтованого навчання, технології дистанційного навчання, технології психоконсультації, технології розвитку аутопсихологічної компетентності, ігрові технології (дидактична гра, ігромодельовання), тренінгові технології, метод проектів тощо. Акмеологічними педагогічними технологіями викладачі закладів професійної освіти опановують шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, акмеологічний підхід дозволяє оптимізувати процес професійного розвитку викладача, сприяти розкриттю його творчого потенціалу та результативності педагогічної праці. На часі є розроблення педагогом програми персоналізованого професійного розвитку та досягнення ним акмепрофесіоналізму.

 **Список використаних джерел**

1. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 256 с.
2. Бранский В. П., Пожарский С. Д. Социальная синергетика и акмеология. Санкт-Петербург: Политехника, 2002.
3. Вовк М. П. Акмеологічний підхід до аналізу системи підготовки словесника-фольклориста в університетах України. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк, 2012. №2(11). С. 58–62.
4. Гладкова В. М., Пожарський С. Д. Основи акмеології: підручник. Львів: Новий Світ, 2000, 2007. 320 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Вид. друге, доповн. й виправл. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
6. Зязюн І. А. Філософія неперервної освіти. Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Міжн. наук.-практ. конф.: матеріали у 6 кн. Чернівці: Митець, 1996. Кн. 1. С. 13.
7. Кузьміна-Гаршина Н. В. Акмеологические законы развития продуктивной компетентности специалиста фундаментального образования. *Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів*: зб. наук. праць учасників Всеукр. методолог. семінару з міжн. участю. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2007. С. 7–43.
8. Кузьміна Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. Москва: ИЦПКПС, 2001. 144 с.
9. Кузьміна Н. В. (Головка-Гаршина). Предмет акмеологии. – 2-е изд., испр. и доп. Сан-Петербург: Политехника, 2002. 189 с.
10. Лук'янова Л. Б. Акмеологічний ресурс андрагогічної моделі навчання. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць. Вип. 84. Житомир-Київ, 2015. С. 31–36.
11. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти в Україні: монографія. Київ: АРТЕК, 2002. 201 с.
12. Сидоренко В. В. Періодизація педагогічного акмепрофесіогенезу в умовах післядипломної освіти. Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 травня 2017 р.). Київ, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017. 144 с. URL: http://inpsy.naps.gov.ua/files/pdf/zb_1509980340.pdf

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 01.03.2018

Сиско Н. Н. Акмеологический подход к профессиональному развитию преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования.

А Проанализировано понятие «акмеология», его связь с профессионализмом специалиста. Обоснована актуальность использования акмеологического подхода к профессиональному развитию преподавателей. Установлено, что акмеологический подход к профессиональному развитию преподавателей тесно связан с достижением педагогом высокого уровня профессионально-педагогической компетентности, позволяет оптимизировать процесс его профессионального развития, способствует раскрытию творческого потенциала и результативности педагогического труда.

Ключевые слова: акмеология; акмеологический подход; преподаватель; профессионально-педагогическая компетентность; профессиональное развитие; заведение профессионального (профессионально-технического) образования

Sysko N. M. Acmeological Approach to Professional Development of Teachers Professional (Vocational) Education Institutions.

S The paper analyzes the concept of «acmeology», its connection with the professional skills and actuality of acmeological approach to professional development of teachers. It is established that the acmeological approach to the professional development of teachers is closely linked with the achievement of the highest level of professional and pedagogical teacher's competence, to optimize the process of professional development, promotes creativity and effectiveness of educational activity.

Key words: acmeology; acmeological approach; teacher; vocational teaching competence; professional development; institution of professional (vocational) education